

158 boektitels in de boedel van doopsgezinde Gerrit Cornelis backer en schoolmeester in de Hoogstraat, 15 november 1666

De doopsgezinde Gerrit Cornelis overleed in 1666 in het huis genaamd de Drie Weyten Bollen (nu Hoogstraat 6). Zijn vrouw Trijntje Douwes was al eerder overleden. Gerrit Cornelis kocht in 1643 van Magdalena Carel het huis 'De Drie Weyten Bollen' aan de zuidzijde van de Hoogstraat (Hoogstraat 6), en was daar ook met zijn vrouw 'versturven'. Uit de boedelinventaris, opgemaakt op 15 november 1666 op verzoek van Thomas Wiebes en Claas Huiberts (Braum), als vertegenwoordigers van de Doopsgezinde 'Blauwe Schuur Mennonite gesinde Armen', ex testamenta erfgenamen van wijlen Gerrit Cornelis, en op verzoek van herbergier Dirck Douwes als naaste bloedverwant, blijkt dat Gerrit Cornelis schoolmeester was. Hij had aan huis een school: het meubilair van de school bestond uit zes schoolbanken, een schoolmeesterstafel en stoel, een zandloper en een handplak. Dit attribueert zien we vaak op 17de-eeuwse voorstellingen van schoolmeesters met hun leerlingen, de schoolmeester heeft de handplak in de hand, het ding ligt op tafel of hangt aan de muur onder handbereik. Het huis van Gerrit Cornelis was waarschijnlijk niet heel groot: de vertrekken van het huis bestaan uit een opkamer en school en een benedenkamer. Daarnaast bezat Gerrit Cornelis twee-vijfde parten van een huis in de Vijverstraat, in 1653 gekocht van zijn bloedverwanten -waarschijnlijk zijn twee zusters- Siebrich Cornelis (getrouwd met Michiel Lieuwes), en Trijntje Cornelis (getrouwd met Lourens Hansen). Gerrit Cornelis had een brede belangstelling en las naast Nederlands (Neder Duits), Duits, Frans en Latijn, zo blijkt uit zijn rijk gevulde boekenkast. In het sterfhuis werden 158 boektitels genoteerd met de taal waarin ze waren geschreven, in folio, kwarto, octavo en duodecimo formaten gerangschikt. Naast een Liesveldtbijbel, theologische boeken, geschiedenisboeken, grammatica- en rekenboeken en woordenboeken had hij onder andere de 'Ortus Sanitas [...] de eerste encyclopedie over natuurlijke historie, en boeken over vissen en vogels van de Zwitserse natuuronderzoeker Conrad Gesner (1516-1565) in het Hoog Duits, een medicijnboek, een boek over tuinaanleg, en de Amsterdamse zeekaarten, en Vondels emblematische bundel *Den gulden winckel der konstlievende Nederlanders*.

Boeken in de boedelinventaris van schoolmeester Gerrit Cornelis, 1666¹:

In folio

1. Gesnerus van de groote, ende kleine visschen mitsgaders de vogelen hoogh Duijts²
2. Biblia van Sebastiaan Castellio, met annotatien
3. State Bijbel
4. Postille door Gregorium Zamowtza Hoog Duijts
5. Historien van de Princen de Orange Frans
6. Petri Andrea Commentarien Medici³ Latijn
7. Chronycq Sleidani⁴ Hoogh Duits
8. Ortus sanitatis de Herbis Animalibus etc. Latijn⁵
9. Historieen ende Exempelboeken uit de H: Schrift door Andream Hoendorff⁶ hogh
Duyts
10. Bibel Lysveldt, neerduits [Liesveldtbijbel]
11. Medecijnboek door Christophorum Wirtsing vertaelt door Carolum Battum⁷
12. Paraphrasis Erasmi⁸
13. Cosmographia universalis Sebastiani Munsteri⁹
14. Lexicon Graeco latinum Gesneri
15. Condordantie Sebastiani Francq¹⁰
16. Historia ecclesiastica door verscheiden outvaders Neerduits
17. De omnibus plantarum animalinunq natura et utilitate
18. Veltbouw ofte Lantwinning door mr Carel Stevens¹¹
19. Amsterdamse Zeecaarten door Albart Haien¹²
20. Oorlogen en beroerten in Franckrijk door Goulart¹³
21. Werelt Spygel S[ebastiaen] Franck¹⁴ Hoogduits

Quarto

22. Claagliederen Jeremia per Hartmannum Greidum Hoogduits
23. Het sien op Jesus door Isaac Ambrosius¹⁵
24. Huisboeck Bullingerij¹⁶
25. Augustinus van de Stadt Godts
26. Heildani Medecijnboek Latijn
27. Biblia Neerduits
28. Mr Jan van Cotwijck Loffelijcke reisen na Jerusalem¹⁷.
29. Gulden Winckel der Constlievende Nederlanders DP Pers¹⁸
30. Reisboeck van Bottingh¹⁹
31. Coopmansroer door Udemans²⁰
32. Nieuw Testament Latijn en Hooghduits
33. Historische beschrijvinge van 't Leven Jesu Christi door Schabalje²¹
34. Polibii Historien
35. Verantwoordinge van wettel. Regering van Hollant 8o
36. Heermans gulden annotatien²²
37. Gedenckwardige spreucken Baudartius²³
38. Spiegel van Westindien door Atse nasium inga van Peru (?)
39. Sphera Mundi Hoogduits
40. Oost-ende westindische voiagien
41. Dictionarium Frans en Neerlants
42. Sweedse Oorlogen²⁴
43. Cronycq van de opgang en afgang van [...] werelts wesen Hoogduits
44. Conscientie dwangh door Henricus Arnoldi van den Linde²⁵
45. Italiaans boeckholden Hoogduits
46. Forstelijcke warande der Dieren²⁶
47. Plinius van de dieren²⁷

In Octavo

48. Joannes Bugurni Grocinnum Latine
49. Ovidii Nasonia Metamorphosis Latijn
50. Allgemeiner Passion Hern Hoogduits
51. Grammatica Latina
52. Geestelijcke Liedekens
53. Sanua Linguarium Commenii
54. Grammatica Latina
55. Verdediginge der heilige schriftuire tegen de Roomsche kerken door A: Costerum²⁸
56. Lusthof der Chimische medicinen Paracelsi²⁹
57. Historie van den groten Tamerlaan³⁰
58. Gemene regeringe van Zwiterlandt
59. Petri Messia Lessen tere gelijkje uitlegginge over de openbaringe Joannnis, Naupier.
60. Biblia latina
61. Vaack verdrijver³¹
62. Bedeboeck Hoogduits
63. Nomenclator Junii
64. Phrases Latine lingua
65. Ovidii Nasonis amatoria
66. Opera Spinulae latine
67. Oorlochs practyck door de here Prinse fac.
68. Beschrijvinge van oud Batavien.

69. Magasijn van [...] Joannes Schultetus
70. Rudimenta Latine.
71. Magia Naturalis
72. Colloquia Corderii
73. Grouwelen der voornaamste soort kettters³²
74. Lingua Erasmi³³
75. Reeckenboek Stockmans
76. Oeffeninge der Godsalichen
77. Tyrocinum Latine
78. Tulps medesijnsche aenmerckinge³⁴
79. Historie van de nieuwe werelt³⁵
80. Dictionarium Kiliani
81. Lasari Riverii medecijnsche Tractaten Latijn
82. Verclaringe over 't Vader onse
83. Historien herodiani
84. Christel: Ze[e]vaert³⁶
85. Erotemata dialectica et Rhetorica Melanctonis³⁷
86. Huwelijck Cats
87. Republijcq van Zwitserlant³⁸
88. Spijgel vande oude en nieuwe tijt Cats
89. Geestelijcke Goutschaal³⁹
90. Een Frans boeck sonder titul
91. Nieticheit vande kinderdoop Men [...]⁴⁰
92. Apologie van Coninck Jacobus van Engellant
93. Benedicti Victorii de curandis morbis Latine
94. Heermans Annotatien⁴¹
95. Quintus Curtius van 't leven van Alexander de Groot.⁴²
96. Nomentor Junio
97. Reeckenboek Hoogduits
98. Vande Spoocken en nachtgeesten⁴³
99. H. a Schingen Cort begryp van 't Corpus juris⁴⁴
100. Dialogorum sacrorum S: Castellio
101. Colloquia Erasmi⁴⁵
102. Eurithmetica door Willem Raadts
103. Psalmen Davids
104. 't Zamenspreeking tusschen Polites en Amis
105. Beede Boek
106. Reeckenboek Frans
107. Grammatica Cornelii Valerii
108. Metamorhosis Ovidii neerduits
109. Epistola Dominicis Panbergii
110. Dictionarium Tetraglotton
111. Warachtige geschiedenissen onser tijds door Roset
112. Hyppocratis Coi aphorismis neerduits
113. Examen Herls
114. Testamenten
115. Thesaurus Evonijmi de remediis secretis
116. Dictionarium Triglotton
117. Schat der ongesontheit Beverwijk⁴⁶
118. Tragedische Historien⁴⁷
119. Gemene Zendbrieven Guevara⁴⁸
120. Onderwijsinge tot de Catachijsmus Hoogduits

In duodecimo

121. Het recht gebruik der tijd: goederen.
122. Morale Wercken Plutachi
123. Geestelijck Liedboeck
124. Heilige Aendachten
125. Nieuw Testament Frans
126. Nieuw Testament Frans
127. Het offerboeck van sommige getuigen Jesu Christi
128. Liedboeck van Lenaart Clock⁴⁹
129. De harp Carel Vermander⁵⁰
130. Fundament boeck van Menno Symons⁵¹
131. Psalmboek Hoogduits
132. Ordonnantie van Friesland⁵²
133. Sententien Ciceronis Latine
134. Christel: gebedboeck Hoogduits
135. Jacobi Primirosii Enchiridion
136. Frans, en Neerlants Testament
137. Plinii Secundi naturale historiën
138. Romeinse Adeler [Romeinse Adelaar]⁵³
139. Deugden Spoor door PB⁵⁴
140. Roemer Visschers Brabbelingen⁵⁵
141. Heinsius Poesi⁵⁶
142. Vande Nederlantse Historien
143. Innerlike Spygel der conschientien
144. Camphuisens Rijmen⁵⁷
145. Christelijcke Ridder Erasmi⁵⁸
146. Broederl: vereninge [..]
147. Epicteti Hantboecksken
148. Psalmboek Frans
149. Nieuw Testament
150. Het leven en lijden Jesu christi Tauleri⁵⁹
151. De herpe of 's herten snarenspeel⁶⁰
152. Wech na wreden Stadt
153. Geestelijck bloemhofken⁶¹
154. Het gulde gebedeboecksken
155. Vita sanctorum
156. Nieuwjaars gifte
157. Psalmboek Frans
158. Gulden gebedeboecksken

¹ Tresoar, toegang 13-16, Nedergerecht Harlingen, Inventarisatieboeken, Invnr 207, fol 223-227.

² Conradus Gesnerus (Conrad Gesner) (Zürich 1516-Zürich 1565), Zwitsers natuuronderzoeker, filoloog en arts. Vanwege zijn werk *Historiae animalium* wordt hij gezien als grondlegger van de zoölogie. Daarnaast was hij een invloedrijk botanicus. De *Historariae animalium* werd gedrukt door Christoph Froschauer. Het verscheen in vier volumens, waarbij Gesner de onderverdeling in Aristoteles' *Historia animalium* en Albertus Magnus' *De animalibus* volgde: Quadrupedes vivipares (1551), over levendbarende viervoeters; Quadrupedes ovipares (1554), over eierleggende viervoeters; Avium natura (1555), over vogels; Piscium & aquatiliu animantium natura (1558), over vissen. Bron: wikipedia.

- ³ *Petri Andreae Matthioli senensis medici Commentarii, in libros sex Pedacii Dioscoridis....* - Venetijs: in officiana Erasmiana : apud Vincentium Vlgrisium, 1554.
- ⁴ Johannes Sleidanus (1506-31 oktober 1556), Duits historicus, *Kort verhaelende begriyp van de gheheele historie van den hoogh-beroemden en vermaerden Fransoyschen Histori-schrijver Frossart, uyt de Fransoysche Tale eerst by-een getrocken int Latijn door Iohannem Sleidanum, ende nu kortelijck in onse Nederduytsche Spraecke overghestelt door Ad.V.N.A. [= A. Venator].* - t'Amsterdam : bij Broer Jansz, woonende op de Nieu zijds achter-Borchwal bij de Brouwery vande Hoyberch inde Silvere kan, 1628, in folio. (Deel van J. Sleidanus, *Werken*, 1630), of: *III. boecken van de vier monarchien : en andere werken.* - Amsterdam : Broer Jansz, 1630, in folio.
- ⁵ *Ortus Sanitatis. De herbis & plantis. De animalibus & reptilibus. De Avibus & volatilibus. De Piscibus & natatilibus. De Lapidibus & in terre venis (nasce(n)tibus, [...]*, de eerste natuurlijk historie encyclopedie, gepubliceerd door Jacob Meydenbach in Mainz 1485, latere edities 1517.
- ⁶ Andreas Hondorff (overl 1572), Luthers predikant, auteur van *Promptuarium Exemplorum*, Leipzig 1580; *Geschiedenis van de martelaren* - Frankfurt 1575; *Theatrum historicum.* - Frankfurt 1575.
- ⁷ Christophorus Wirtzung, *Medecyn boec. Daer inne alle wtwendighe, ende inwendige parthyen des menschen lichaems [...] begrepen zijn, vertaald uit het Duits in het Nederlands door C. Battus.* - Dordrecht : J. Canin, 1589.
- ⁸ Desiderius Erasmus, *Paraphrases oft wtlegginghen op S. Paulus Epistele totten Romeynen en op beyde Epistelen totten Corinthen.* - Delft : C.H. Lettersnijder, 1526. OF: *Paraphrases in Novum Testamentum (Parafrasen van het Nieuwe Testament)*, OF: Desiderius Erasmus (1466/69-1536), *Het eerste deel, der Paraphrasis, dat is: Verklaringhe op het Nieuwe Testament*, vert. uit het Latijn door Ellert de Veer (pseud. van Paulus van Asperen). - 4e herz. verm. druk. - Amsterdam voor Hendrick Laurensz, 1639, in folio.
- ⁹ Sebastian Münster (1488-1522), *Cosmographia universalis*, 1544. De vroegste Duitstalige beschrijving van de wereld. Ongeveer 40 drukken verschenen tussen 1544 en 1628. *Cosmographia* bevatte de nieuwste kaarten en afbeeldingen van vele beroemde steden, portretten van koningen en prinses, kostuums, gewoonten, flora en fauna, monsters, wonderen en een encyclopedische hoeveelheid details over de bekende en onbekende wereld.
- ¹⁰ *Concordantie Sebastiani Franck ofte het verseghelde met seven seghelen besloten boeck.* - Haerlem : Francois Beyts, 1618.
- ¹¹ Kaerle Stevens e.a., *De veltbouw ofte lantwinnighe: inhoudende eene rechte wel bestellinghe eenes hofs te bouwen.* / By Kaerle Stevens et al. ; vermeerderde druk door M. Sebisch. - Amsterdam : C. Claesz, 1588 (5 herdrukken t/m 1627).
- ¹² Aelbert Haeyen, *Amsterdamsche zee-caerten, gecorrigeerde vermeerderde druk.* - [Amsterdam] : verkocht door C. Claesz, 1605 (en 1613).
- ¹³ Simon Goulart (Senlis 1543- Geneve 1628), remonstrantsgezinde predikant van de Waalse gemeente in Amsterdam, *Historie van de inlandse oorloghen ende trouvblen in Vranckryck [...] tsedert den iaere 1547 tot 1610 voorgevalle* - Amsterdam : Broer Jansz, 1633.
- ¹⁴ Sebastiaen Franck (1499-1542), *Werelt-Spiegel ofte beschrijvingen des gehelen aert-bodems* - Bolsward : S. van Haringhouck, 1649. 652 pagina's.
- ¹⁵ Isaac Ambrosius, *Het sien op Jesus: Een gesicht des eeuwighe euangeliums* - Amsterdam : J. Benjamin, 1664.
- ¹⁶ Johan Heinrich Bullinger (1504-1575), *Hvvsboec. Vijf decades, dat is, vijftich sermoenen van de voorneemste hoofdstucken der christelicker religie*, 3 delen, 1563 (en vele herdrukken t/m 1622).
- ¹⁷ Jan van Cotwyck (-1629), *De loflycke reyse van Ierusalem ende Syrien*, vert. uit het Latijn door Adriaen van Meerbeeck (1563-na 1627) – Antwerpen : H. Verdussen, 1620, in kwartp.
- ¹⁸ In 1613 verscheen bij Dirck Pietersz. Pers in Amsterdam de emblematische bundel *Den gulden winckel der konstlievende Nederlanders, gestoffeert met veel treffelycke historische, philosophische, poeetische morale ende schriftuerlijcke leeringen. Geciert met schoone kunstplaten oft Beeldnissen.* Joost van den Vondel had de teksten bij de platen verzorgd. Er verscheen een herziene uitgave in 1622: *De vernieuwde gulden winckel der kunstlievende Nederlanders* - t'Amstelredam, voor Dirck Pietersz, 1622.
- ¹⁹ Henricus Buntingh (Heinrich Buenting (1545-1606), *Itinerarium S. Scripturae. Dat is: een reys-boeck over de gantsche heylighe Schrift*, vert. uit het Duits, 3 dln. - Arnhem : J. Janssen, 1630, in kwarto. (geschiedenis (Azië), geografie, theologie (Judaïsme); theologie (Bijbel en Bijbelinterpretatie).
- ²⁰ Godefridus Cornelius Udemans, *'t Geestelyck roer van 't coopmansschip* - Dordrecht : François Boels, 1638.
- ²¹ Jan Philipsz Schabaelje, *Historische beschrijving van het leven Jesu Christi* - De Rijp : Claes Jacobs, 1647.
- ²² Franciscus Heermans, *De guldene annotatien* - Amsterdam : Hendrick Laurensz, 1634.
- ²³ Willem Baudartius (1565-1640) (Wilhelm Baudaert), *Apophtegmatia christiana. Ofte Ghedenck-weerdighe, leersaeme en aerdighe spreucken*, 1605.

- ²⁴ Petrus de Lange (17e eeuw), *Sweetse wapenen, dat is: Oorlogen gevoert (onder [...] Carolus Gustavus der Sweeden, Gotten en Wenden koninck) in Poolen, Pruysen en Denemarcken* - Amsterdam : voor Servaas Witteling, 1660, in duodecimo.
- ²⁵ Henricus Arnoldi vander Linde, *Vande conscientie-dwangh, dat is: Klaer ende grondich vertoogh, dat de [...] Staten Generael in haer placcaet den 3. iulij 1619. tegen de conventiculen der remonstranten ghe-emaneeert, gheen conscientie-dwangh invoeren* - Delft : J.A. Kloetingh, 1629.
- ²⁶ Joost van den Vondel, *Vorstelycke warande der dieren*, Amsterdam : D.P. Pers, 1617. Zie ook: http://www.dbnl.org/tekst/vond001dewe01_01/vond001dewe01_01_0104.php
- ²⁷ "Plinius, Van de Dieren", of "Plinius, Over de Dieren" = "Plinius, Van de dieren" = C. Plinius Secundus (23//24-79 na Chr.), *Vier boecken, handelende van de nature.* - Amsterdam : Joost Hartgersz, 1644, in octavo. (Amstelredam : Hendrick Laurensz, 1644, in kwarto), OF: *Vijf boecken. Handelende van de nature.* - Amsterdam : Joost Hargers, 1650, in duodecimo. OF: *Vijf boecken, handelende van de nature.* - Leeuwarden : Gysbert Sybes, boekverkoper, 1651, in octavo. (herdr. 1651, 1657, 1662, 1681, 1687, 1703, 1724, 1733, 1757, 1776)
- ²⁸ Abraham Coster (1575-1658), *Verdediginghe der H. Schrifuere*, 1614.
- ²⁹ Paracelsus (Philippus Aureolus Theophrastus Bombastus von Hohenheim (geb Einsiedeln, Zwitserland ca. 1493-1541), *Fasciculus oft Lusthof der chimischer Medecynen, uyt allen Boecken ende Schriften, Mitzgaders eenen Dictionarium dienende tot vertalingh aller onduitsche woorden.* Uyt de Lat. in onze Nederl. Tale vertaelt door M. Laurenz Gysbertsz van Nyendal. Utrecht 1614].
- ³⁰ Jean Du Bec, *Historie van t'leven ende de daden van den grooten Tamerlanes. vertaald uit het Frans door I.L.B. [= J.L. Berewout]*, Rotterdam : J.L. Berewout / Leyden : U. Cornelissz and J. Abramsz, 1613.
- ³¹ *Den Vaeck-verdryver [Vaakverdrijver] van de Swaermoedighe Gheesten: Verstellende Vermakelijcke Kluchtjens ; Om het ghemoet te verlusten ende den Vaeck uyt de Ooghen te houden*, Amsterdam, 1620, 340 pagina's.
- ³² Grouwelen der voornaemster hoofd-ketteren, die voortijts ende in dese leste tijden, so in Duytslant als in Nederlant, hen opgeworpen hebben (meerdere edities vanaf 1607), octavo.
- ³³ Erasmus, *Lingva, dat is de tonge: leerende hoe de mensche zijn tonghe bedwinghen sal*, vert. uit het Latijn. - Delft : Bruyn Harmansz Schinckel, 1587, in octavo, herziene herdrukken 1602, 1610, 1618, 1628, 1632.
- ³⁴ Nicolaëas Tulp, *De drie boecken der medicijnsche aenmerkingen* - Amstelredam : voor Jacob Benjamyn, boeck-verkooper op de hoeck van de Raem-steegh achter d'Appelmarck, 1649.
- ³⁵ Jeronimus Benzoni, *De historie, van de nieuwe weerelt, te weten, de beschrijvinghe van West-Indien, vertaald uit het Italiaans, door K. van Mander* - Haerlem : P. van Wesbus, 1610.
- ³⁶ Adamus Westermannus, *Christelycke zee-vaert ende wandel-wegh* - Amstelredam : M.J. Brandt, 1630, in octavo.
- ³⁷ Philippus Melanchthon (1497-1560), *Erotemata dialectices*, in het Latijn vertaald uit het Grieks (1547), een zeer vaak gedrukt boek over dialectiek.
- ³⁸ Josias Simler (1530-1576), *De republycke van Switserlandt*, vert. uit het Latijn door Marten Everart (ca. 1545-ca. 1615) - Delft : Adriaen Gerritsz, 1613, in octavo. (Geografie; geschiedenis (Duitsland, Centraal Europa))
- ³⁹ Van een latere datum is het doopsgezinde liedboek: *De Geestelyke Goudschaele, zynde een versameling van een goed getal uytgesochte Geestelycke Liedekens, Psalmen en Lof-sangen. Bequaem om Voor en Na de Predikatie gebruikt te worden* - Leeuwarden : by H. Rintjes etc., 1683, in octavo.
- ⁴⁰ Hermannus Montanus (ca 1585-1639), *Nietigheydt van den kinder-doop*, Amsterdam : Jan Albertsz, 1647, in octavo.
- ⁴¹ Franciscus Heermans (c. 1610-na 1670), *De guldene annotatien* - Amsteldam : Hendrick Laurensz, 1634, in octavo (Nederlandse taal en literatuur).
- ⁴² Quintus Curtius Rufus (1e E), *Historie, van 't leven en bedrijf van Alexander de Groot*, vert. uit Latijn door Jan Hendrik Glazemaker (ca. 1619-1682) - Amsterdam : G. van Goedesberg 1663, in octavo.
- ⁴³ Ludovicus Lavaterus, *Een boeck vande spoocken ofte nacht-gheesten, vertaald uit het Latijn door S.G. Vomelius* - Amstelredam : J.E. Cloppenburgh, 1610. 276 pagina's.
- ⁴⁴ H. à Schingen (Hero van Schingen) (c. 1570-), *Corpus iuris, ofte Kort begryp van alle titulen van de 48 boecken Digestorum Iustiniani*, vermeerderde uitgave - Delft : Jan Pietersz Waelpot, 1642, in duodecimo.
- ⁴⁵ Desiderius Erasmus (1466/69-1536), *Colloquia familiaria, of Gemeensame t'samen-spraken.* vert. uit het Latijn, Haerlem : gedrukt bij Thomas Fonteyn - Amstelredam : voor D. Pietersz, 1634, in kwarto. Colloquia, Amstelodami, typ. D. Elzevirii, 1677, 24o [meerdere edities]
- ⁴⁶ Johan van Beverwijck (1594-1647), *Schat der ongesontheit, ofte Genees-konste van de siekten* - Dordrecht : Jasper Goris (gedrukt bij Hendrick van Esch), 1642, in octavo (herdrukken 1644, 1647, 1649, 1650).
- ⁴⁷ *Tragedische historie, ofte Waerachtige relatie, aengaende het ghene in het bloedigh banquet van den graef Warfusée ghepasseert is, deels begaen in den moordt aen den persoon van Weylandt, Heer Burgemeester de la*

Ruelle van Hoofhl. gedachtenisse, oock deels in het Attentaet teghens de Heeren d; Abt van Mousson, als doen ten dienst van sijn Majest. van Vranckrijck in Luyck residerenden, den Baron de Saisan ende anderen: Op den 16 April 1637, binnen de voorsz Stadt van Luyck, vert. uit het Frans - Amstelredam : Jan van Hilten, 1637, in kwarto. Of [Matteo Bandello (1485-1561)] *Tragedische ofte klaechlijcke historien*, vert. in het Nederlands naar de Franse vertaling van het Italiaans, 9 delen.

⁴⁸ Antonio de Guevara (ca. 1480-1545), *Vruntlicke ghemeene sendtbrieven*, vert. uit het Spaans door Cornelis van Beresteyn (1517-1595), 2 dlen. - Amsterdam : Broer Jansz, 1623, in octavo.

⁴⁹ Leenaert Clock (vóór 1590-ná 1638), *Het groote liedeboek van L.C.* - Haerlem : gedrukt bij Gilles Rooman, 1604, in duodecimo (liedboek), (herdruk 1625), doopsgezind.

⁵⁰ Carel van Mander (1548-1606), *De harpe oft des herten snarenspeel*, 1597.

⁵¹ Menno Simons (1496-1561), *Een fundament, ende clare aenwijsinghe van de salighmakende leere Jesu Christi*, 1579, in duodecimo (en vele herdrukken).

⁵² *Ordonnantie van de heeren Staten van Frieslandt waer op ghecollectieert sal worden t' recht van 't cleyne zeghel* - Leeuwarden : gedrukt bij Claude Fonteyne, 1628, in kwarto.

⁵³ Dirck Pietersz Pers (1581-1659), *De Romeynsche adelaer, ofte Kort verhael van Adam af, tot de Romeynsche monarchie*, 1632 en latere drukken.

⁵⁴ Petrus Baardt, *Deugden-Spoor, in de on-deughden des werelts aff-gebeeldt* - Leeuwarden : Steffen Geerts, 1645. Zie: [http://openlibrary.org/books/OL24148845M/Deugden-spoor in de on-deughden des werelts aff-gebeeldt](http://openlibrary.org/books/OL24148845M/Deugden-spoor_in_de_on-deughden_des_werelts_aff-gebeeldt)

⁵⁵ Roemer Visscher, *Brabbeling* - Amsterdam 1614. Gevonden op:

<http://www.acgfleurkens.nl/home/2#Brabbeling>

⁵⁶ Daniel Heinsius (geb Gent 09-06-1580, overl Leiden 26-02-1655), humanistisch geleerde, uitgever, bibliothecaris Universiteit Leiden, dichter.

⁵⁷ Dirck Rafaëlsz. Camphuysen, *Stichtelyke rymen*, 1624 (meer dan 30 herdrukken, het meest verspreide Nederlandse liedboek). Dirck Rafaëlsz. Camphuysen (geboren Gorkum 1586, overl Dokkum 9 juli 1627), 'remonstrants' dichter en predikant, verbleef op de vlucht voor vervolging o.a. te Harlingen (1622) en Dokkum (1624-1627). Zijn dochter Elisabeth Dirx Camphuysen trouwde op 1 maart 1633 voor het gerecht te Dokkum met Pieter Gerrits Braem, geb Harlingen, in 1633 woonachtig in Dokkum. Zie:

<http://www.harlingerrijkdom.nl/fam/braam.htm>

⁵⁸ Desiderius Erasmus, *Enchiridion militis christiani*' (handleiding voor een christen ridder of het wapen van de christelijke ridder).

⁵⁹ Joannes Thaulerus (D. Ioannis Thauleri) (Johannes Tauler (ca 1300-1361)), *Aendachtighe oefeningen over het leven en lijden Jesu Christi, waermede den auteur sijn bekeeringhe tot Godt eerst aengevangen heeft voor CCC. iaren*, in't Hoogduyts eerst beschreven, en sedert in 't Latijn vertaelt, en nu uyt het Latijn in onse Nederlandtsche tale overgeset door P.S., vert. van de Latijnse vert van het Duits door P.S.. - Wormerveer : Willem Symonsz Boogaert, Boeck-verkooper in den beslagen Bybel, 1647, in duodecimo.

⁶⁰ Karel van Mander, *De harpe oft des herten snarenspeel*, 1597.

⁶¹ *'t Gheestelijck bloem-hofken, beplant met veel lieflijcke bloemkens* - Haerlem : Thomas Fonteyn, 1637, 16° oblong, liedboekje.

Laatste versie: 12 juni 2019